

مطالعه تئوریک امنیت: نظریه مجموعه

امنیتی منطقه‌یی

نگارنده: دکتر محمدعارف فصیحی دولتشاهی

چکیده

این مقاله درصدد نشان دادن ظرفیت‌های علمی نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌یی برای تحلیل پویای امنیت و الگوهای روابط کشورها در خوشه‌های امنیتی است. هدف بررسی و نشان دادن امکان و چگونگی به کارگیری نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌یی برای تبیین پویای روابط واحدهای سیاسی موجود در مناطق می‌باشد. از این رو، پرسش اصلی آن است که آیا نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌یی از قدرت تبیین محیط و پویای امنیت و تحلیل الگوهای روابط کشورها برخوردار است؟ پاسخ موقت آن است که پویای امنیت و الگوهای روابط در مناطق را می‌توان در چارچوب نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌یی و در رهنمود دقایق و مفروضه‌های آن تحلیل و تبیین نمود.

واژه‌گان کلیدی: مجموعه امنیتی منطقه‌یی، سطوح تحلیل منطقه‌یی، الگوهای دوستی و دشمنی، ساختار بنیادین مجموعه امنیتی منطقه‌یی و نظم امنیتی منطقه‌یی.

مقدمه

مناظره‌های مختلفی پیرامون موضوع پیچیده و حساس امنیت، به‌خصوص امنیت منطقه‌یی سامان یافته است. این تلاش‌های نظری گذشته از آن‌چه دریان به درستی بدان اشاره می‌کند: هیچ مفهوم دیگری در روابط بین‌الملل چون امنیت از یک چنین قدرت متافیزیکی و توان تدوین علمی این رشته برخوردار نبوده است و افزون بر آن‌چه آقای کوزه‌گر بدان می‌پردازد: که تأثیر دو جنگ جهانی و رقابت‌های استراتژیک دوران جنگ سرد، نقش مهمی در تحول و تکامل نظریه‌های مختلف رشته روابط بین‌الملل داشته است (۱۳۹۳: ۵۸). به نظر می‌رسد معلول این امر اساسی نیز باشد که موضوع امنیت بسیار شکننده بوده و تهدیدات امنیتی در محیط انسانی یک پدیده در حال گسترش می‌باشد. اندیشه کردن و تأمل در موضوع تأمین امنیت و رهیدن از معضلات ناامنی به پیدایش و صورت‌بندی «مطالعات امنیتی» منجر شده است. یکی از مطالعات موجود در حوزه مسائل امنیتی با مبنا و درون‌مایه متفاوت از مطالعات امنیتی دیگر، مکتب «کپنهاک» است. مکتب کپنهاک اصطلاحی است که بیل مک سوینی برای آثار و دیدگاه‌های باری بوزان، ال ویور، دو ویلد و برخی دیگر به کار برده است. نظریه‌پردازان این مکتب کتاب‌ها و مقالات بسیاری را برای تشریح دیدگاه‌های خویش تدوین کرده‌اند (عبدالله‌خانی؛ ۱۳۸۹: ۱۱۹) در این خصوص به گفته کن بوث کتاب «مردم، دولت‌ها و هراس» بوزان جامع‌ترین تحلیل نظری در مورد مفهوم امنیت در ادبیات روابط بین‌الملل می‌باشد. بوزان در این کتاب و آثار دیگرش مطالعات امنیتی را گسترده‌تر از آن‌چه پیشینیان مطرح کرده بود، تعریف نمود. تأملات نظری بوزان در حوزه مباحث امنیتی بنیان‌های اولیه رشته مستقل مطالعات امنیتی را خارج از چارچوب تنگ منازعه دو ابر قدرت پی‌افگند. پژوهش‌های بوزان و همکارانش به دلیل فراهم‌آوردن مجموعه وسیعی از مطالعات مربوط به امنیت منطقه‌یی و نیز کارآمدی و قابلیت بالای آن در تحلیل مسائل و پویش‌های جدید امنیتی که خارج از استانداردهای مطالعات سنتی از جمله مطالعات استراتژیک قرار می‌گرفت، درخور تأمل‌اند.

این مقاله درصدد نشان‌دادن توانایی‌های نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌یی برای تحلیل مسائل سیاسی مناطق است. هدف بررسی و نشان‌دادن امکان و چگونگی به‌کارگیری نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌یی به‌عنوان چهارچوب مفهومی برای تبیین مسائل سیاسی مناطق و خوشه‌های امنیتی می‌باشد. از این‌رو، سؤال اصلی آن است که آیا نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌یی از قدرت تبیین پویش‌های امنیتی، الگوهای روابط میان واحدهای سیاسی مناطق

برخوردار است؟ پاسخ موقت آن است که نظریه مجموعه امنیتی بوزان از قابلیت بسیار مناسبی برای فراهم آوردن چهارچوب کلی و منطقی برای تحلیل پویای جدید امنیتی مناطق برخوردار است.

نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌یی

مجموعه امنیتی منطقه‌یی نظریه‌یی است که در تجزیه و تحلیل مسائل امنیت بین‌الملل، سطح تحلیل منطقه‌یی را به عنوان چهارچوب خود برگزیده و قویاً بر آن اتکاء پیدا کرده است. این نظریه روش‌شناسانه بر این فرض مبتنی است که پایان جنگ سرد، جهان را به سمت برهوت ناامنی سوق داد. در این نظریه پرتاب‌شده‌گی یک‌باره جهان به سوی ناامنی، ریشه در مفروضه‌ها و تجویزات ویران‌گر مکاتب رئالیستی و جهان‌گرا دارد. به این معنا که مکتب واقع‌گرا با تلقی دولت به عنوان یگانه موضوع امنیت و نیز مکتب جهان‌گرا با تلقی نظام بین‌المللی به عنوان یگانه عامل امنیت، از کانون تکوین حرکت‌های اصلی منطقه غفلت کرده‌اند؛ بنابر این، لازم است برای ارائه فهم مناسب از سرشت و سرنوشت امنیت به ساختار منطقه و ویژه‌گی‌های کشورهای که در منطقه‌یی خاص قرار دارند و از معضلات امنیتی مشابهی برخوردارند، توجه کرد. (ابراهیمی؛ ۱۳۸۶: ۴۵۱) این رویکرد بوزان نوعی انتقاد به اثبات‌گرایانی مانند مورگنتا و پسائبات‌گرایان که صرفاً یا بر عناصر مادی امنیت تأکید کرده‌اند یا در مباحث انتزاعی غیر قابل فهم غوطه‌ور شده‌اند، می‌باشد. (Buzan & Waver, 2003: ۴) (نصری؛ ۱۳۸۴: ۵۸۶)؛ بنابراین، نظریه مجموعه امنیتی در تلاش است که به فهم منطقه‌یی محور از امنیت نایل آمده و چهارچوبی را ارائه نماید که در آن نشان دهد مفاهیم و سازوکارهای متفاوتی بر مناطق حاکم است. از نظر بوزان و ویور این شیوه قدرت در سطوح منطقه‌یی است که آینده سیستم بین‌المللی را مشخص کرده و بدان جهت می‌بخشد (Buzan & Waver, 2003: ۵۱). بوزان، جهان را به هفت خوشه امنیتی تقسیم کرده و درصدد است، نشان دهد هر یک از مناطق اقتضائات و فرمول‌های امنیتی مخصوص به خود را دارد. در نظریه مجموعه امنیتی آن‌چه باعث تشکیل خوشه‌های امنیتی می‌شود، وجود شباهت‌ها و تفاوت‌های مناطق است. در اندیشه بوزان دو عامل بنیادی که سبب تشکیل خوشه‌های منطقه‌یی می‌شوند، عبارتند از: هویت دیرپا یا جدید و هم‌جواری جغرافیایی (آدمی‌علی؛ ۱۳۹۴: ۳-۵) از منظر بوزان، تبار تاریخی و هویت درازآهنگ سبب می‌شود، ملت مورد نظر از ذهنیت ویژه‌یی برخوردار شود و همین خودآگاهی تاریخی و تفاخر به گذشته

غرور انگیز، ضمانت امنیتی مهمی است که مانع نفی هویت کشور یا الحاق آن به بازیگر توسعه طلب می شود (نصری؛ ۱۳۸۷: ۲۷).

از نظر بوزان و ویور منظومه قدرت تابعی از مناطق محسوب می گردد. برداشت آن ها از منظومه قدرت، نوعی توجه محوری به نقش مناطق و اهمیت ژئوپلیتیک آن ها در منظومه قدرت جهانی است (یونسیان؛ ۱۳۸۴: ۵۸-۵۷). تأکید بر سطح منطقه به نوپیداها و پوشش های امنیتی بعد از جنگ سرد در نظام بین الملل بر می گردد. بوزان معتقد است که تحلیل های سطح کلان و سطح خرد نمی تواند پاسخگوی تغییرات ایجاد شده در ابعاد و مرجع امنیت باشد (Buzan, ۱۹۹۹: ۷۰)؛ اما تحلیل های سطح میانی (امنیت منطقه یی) به خوبی می توانند این نقش مهم را انجام دهد. بری بوزان و آل ویور استدلال می کنند که چون کشورها تنها بر سطح ملی در تحلیل امنیت متکی نیستند (صغری) و از طرفی، سطح جهانی نیز به دلیل کلی بودنش فاقد معیارهای لازم برای فهم کافی از امنیت برای کشورهاست (کبری)؛ بنابراین، سطح منطقه یی، سطح تحلیل مناسب در این زمینه خواهد بود (نتیجه).

به نظر بوزان، در سطح تحلیل منطقه یی هم وابستگی متقابل امنیتی لحاظ شده است، هم از گسترده گی بیش از حد گستره امنیت اجتناب شده است. ایده اصلی این نظریه این است که چون انتقال تهدیدها در واصل کوتاه تر به مراتب راحت تر از انتقال آن در فواصل طولانی است، وابستگی متقابل امنیتی به شکل طبیعی به الگوی دسته بندی های منطقه مجموعه امنیتی تبدیل می شود. بر اساس این نظریه، برای این که گروهی از دولت ها یا واحدها کیفیت مجموعه امنیتی منطقه یی داشته باشند، باید از نظر امنیتی تا آن اندازه وابستگی متقابل داشته باشند که برای تبدیل آن ها به مجموعه یی متصل و در عین حال مجزای از مناطق امنیتی پیرامون کفایت کند (عبدالله خانی؛ ۱۳۸۹: ۲۷۹-۲۷۸).

سطوح تحلیل در نظریه مجموعه امنیتی

این نظریه مطالعات امنیت منطقه یی را در چهار سطح مورد بررسی قرار می دهد (بوزان و ویور؛ ۱۳۸۸: ۶۶).

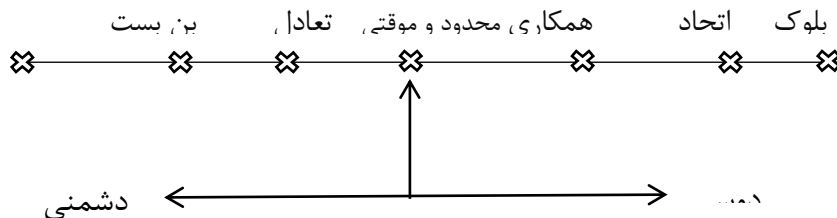
۱. بُعد داخلی^۱: در این سطح، دولت ها و آسیب پذیری های داخلی آن ها مورد توجه است (بوزان و ویور؛ ۱۳۸۸: ۶۲). این نظریه دولت ها را براساس میزان و درجه انسجام سیاسی -

^۱. Domestic level

اجتماعی به دو دسته کلی قوی و ضعیف تقسیم می‌کند. این نظریه به منظور توضیح بیش‌تر مفهوم دولت قوی و ضعیف با پیروی از رده‌بندی‌های رایج، دولت‌ها را به سه دسته کلی پیشامدرن، مدرن و پست مدرن تقسیم می‌کند (بوزان؛ ۱۳۷۹: ۱۷-۱۶). نمودار زیر به خوبی این رده‌بندی را نشان را داده است:

نوع دولت	شاخص‌ها	نمونه‌ها
دولت پیشا مدرن	۱. سطح پایی انسجام سیاسی - اجتماعی؛ ۲. ساختارهای توسعه نیافته؛ ۳. نبود جامعه مدنی؛ ۴. ناامنی.	۱. افریقای زیر صحر؛ ۲. افغانستان؛ ۳. پاکستان.
دولت مدرن	۱. دولت‌های مستقل؛ ۲. فرهنگ سیاسی و توسعه‌یی؛ ۳. مقابله با نفوذ فرهنگی، سیاسی و اقتصادی بیگانگان؛ ۴. جامعه امن.	۱. جنوب شرق آسیا؛ ۲. امریکای جنوبی؛ ۳. اروپای شرقی؛ ۴. خاورمیانه.
دولت پست مدرن	۱. غیر امنیتی شدن تهدیدات سنتی؛ ۲. اهمیت دادن به امنیت ساختارها؛ ۳. جامعه باز؛ ۴. نداشتن نگرانی امنیتی؛ ۵. برآتر رفتن از نظام وستفالیایی.	۱. اروپای غربی؛ ۲. امریکای شمالی؛ ۳. ژاپن؛
نمودار شماره ۱: طبقه‌بندی دولت‌ها		

۲. بُعد منطقه‌یی یا رابطه دولت با دولت: این سطح بیان‌گر نوع روابط کشورها با یکدیگر در درون یک مجموعه امنیتی است که از تعامل تا منازعه و جنگ را شامل می‌گردد.

نمودار شماره ۲ کرمی؛ ۱۳۸۴:

۲. State- to- state relations

وضعیت‌های بلوک، اتحاد و هم‌کاری موقتی از وجود نوع‌دوستی و وضعیت‌های منازعه نظامی مستقیم، بحران مداوم و بُن بست از وجود نوعی دشمنی حکایت می‌کند (کوزه‌گر؛ ۱۳۹۳: ۱۱۳).

۳. بُعد بینامنطقه‌یی یا تعامل با مناطق همسایه: در این سطح فرض می‌شود که تعامل مناطق با هم تا اندازه‌های محدود است؛ چون مجموعه‌یی که به واسطه تعاملات درونی توصیف می‌شود، به مراتب مهم‌تر است؛ اما اگر تغییرات عمده‌یی در الگوهای وابستگی متقابل امنیتی که تعریف‌کننده مجموعه‌هاست در راه باشد، تعاملات مناطق پُر اهمیت می‌شود (بوزان و ویور؛ ۱۳۸۸: ۶۲).

۴. بُعد جهانی: در این سطح به نقش قدرت‌های جهانی در منطقه و تعامل مجموعه امنیتی منطقه‌یی با قدرت‌های جهانی از منظر پوشش‌های امنیتی مورد نظر است. از نظر بوزان توازن بین سطوح مذکور از منطقه‌یی به منطقه‌یی دیگر متفاوت است؛ اما در این میان سطح منطقه‌یی همیشه مهم خواهد بود (۴۱: ۱۹۹۹). در تقسیم‌بندی دیگر، سطوح تحلیل امنیتی به چهار سطح ملی، منطقه‌یی، بین‌المللی و جهانی را در بر می‌گیرد که در یک خوشه امنیتی، هر چهار سطح هم‌زمان عمل می‌کنند؛ اما در این میان سطح منطقه‌یی در هر شرایطی به ایفای نقش می‌پردازد و نمی‌توان آن را در تحلیل نادیده انگاشت (Buzan & waever, ۲۰۰۳: ۲۸).

ساختار بنیادین مجموعه امنیتی

۱. مرز^۳: تمایز مجموعه امنیتی از همسایگان با عنصر مرز امکان‌پذیر می‌گردد. همچنین این عنصر نقش مهمی را در تعاملات و پوشش‌های امنیتی میان دولت‌هایی که با همدیگر پیوستگی جغرافیایی دارند، بازی می‌کند؛ بنابراین، وجود یک مرز مشخص و این‌که عوامل محلی دارای وزن مناسبی در تحلیل‌های امنیتی هستند حائز اهمیت است (Buzan and Waever, ۲۰۰۳: ۴۶-۴۷). بوزان در توزیع مرز به‌عنوان یکی از متغیرهای بنیادین مجموعه امنیتی، مفهوم عایق را پیش می‌کشد.^۴ دولت‌های عایق^۵ را مرز میان مجموعه امنیتی منطقه‌یی تعریف می‌کند (Buzan and waever. Ibid, ۲۰۰۳: ۴۱)؛

^۳. Boundaries

^۴. Rsct

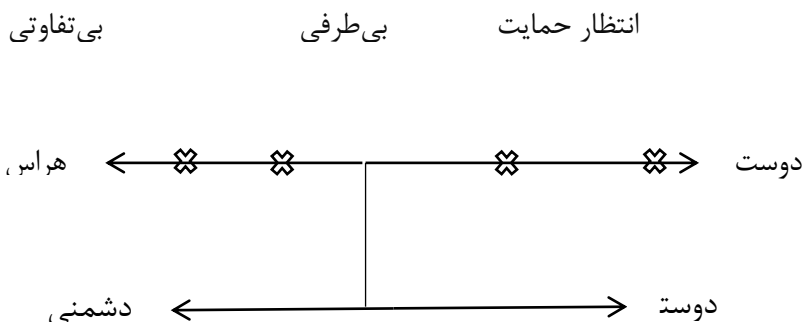
^۵. Insulator states

۲. ساختار انارشیک: بوزان در کنار پذیرش بعد سرزمینی و دولت‌محور بودن، محیط امنیتی را انارشیک و فاقد اقتدار مرکزی می‌داند. منظور وی این است که مجموعه امنیتی منطقه‌یی از دو یا چند واحد خود مختار تشکیل شده است؛

۳. قطبش: این مفهوم حاکی از ساختار و توزیع مادی قدرت در نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌یی است. این نظریه در چهارچوب مفهوم قطبش سه سطح از قدرت را بیان می‌کند: ابر قدرت‌ها، قدرت‌های بزرگ^۹ و قدرت‌های منطقه (Regional. Ibid ۲۰۰۳: ۴۰).

۴. ساخت اجتماعی: این متغیر شامل الگوهای دوستی و دشمنی^{۱۱} میان واحدها است. به نظر بوزان و ویور، این عنصر کم‌تر در نظریه روابط بین‌الملل مورد توجه قرار است و اثر ولفرز در این مورد استثنا است^{۱۲} (Hopkins University press, ۱۹۶۲). دشمنی اشاره به روابطی میان واحدهاست که در آن سوءظن و ترس حاکم باشد و منظور از دوستی این است که در روابط میان دولت‌ها طیف وسیعی از دوستی واقعی تا انتظار حمایت و حفاظت را شامل می‌شود (بوزان: ۱۳۷۸: ۲۱۵) نمودار زیر به روشنی گویای الگوی دوستی و دشمنی در نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای است.

از نظر وی در شکل‌گیری دوستی و دشمنی موضوعاتی همچون: مذهب، تاریخ، تمایلات قومی، فرهنگ و جغرافیا تأثیر گذار است. (Buzan and waever, Ibid, ۲۰۰۳: ۵۰) وابستگی متقابل امنیتی^{۱۳}

^۶. Anarchic structure

^۷. Polarity

^۸. Super powers

^۹. Great powers

^{۱۰}. Anarchic structure

^{۱۱}. pattern of amity and enmity

^{۱۲}. Arnold wolferz, Discord and Collaboration. Baltim: johns

^{۱۳}. Security Interdependence

بر اساس نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌یی دولت‌ها یا واحدها زمانی کیفیت رکرت^{۱۴} را داراست که از نظر امنیتی وابستگی متقابل داشته باشند. این وابستگی به همین اندازه که بتواند گروه‌های کشوری را به مجموعه متصل و در عین زمان مجزای از مناطق امنیتی پیرامون تبدیل کند، کفایت می‌کند (Birthe, ۲۰۰۰: Hansen).

علت استفاده از معیار «متقابل بودن» تأکید بر تأثیر و تأثر امنیتی است (عبدالله خانی؛ ۱۳۸۳: ۲۷۹). ناامنی اگر در یک مجموعه موجب ناامنی در مجموعه دیگر گردد، منفی است؛ اما اگر ازدیاد قدرت در یک واحد تأثیر مثبت بر روی امنیت واحد دیگر داشته باشد مثبت است (بوزان؛ ۱۳۷۸: ۲۱۹).

افزون بر متغیرهای مذکور، بوزان از یک عامل دیگر نیز به نام «نفوذ» یا «پوشش» نام می‌برد. بر پایه این نظریه، نفوذ زمانی اتفاق می‌افتد که قدرت‌های خارجی با دولت‌های تشکیل‌دهنده یک مجموعه امنیتی یک صفت‌بندی امنیتی را تشکیل دهند این امر به واسطه منطق توازن قوا که درون هر منطقه وجود دارد، تسهیل می‌شود (سازمند و جوکار؛ ۱۳۹۵: ۱۵۶).

مجموعه‌های امنیتی منطقه‌یی

بر اساس مؤلفه‌ها و ساختار بنیادین نظریه مجموعه امنیتی، می‌توان انواع مختلفی از مجموعه‌های امنیتی منطقه‌یی را شناسایی کرد (Buzan & Waever, ۲۰۰۳: ۵۵-۶۵).
۱. مجموعه امنیتی منطقه‌یی استاندارد: در «مجموعه امنیتی استاندارد»^{۱۵} قطبش در مجموعه امنیتی نه توسط قدرت‌های بزرگ و یا سطح قدرت جهانی؛ بلکه توسط قدرت‌های سطح منطقه‌یی تشکیل می‌شود. عنصر کلیدی در مجموعه امنیتی استاندارد، تعامل میان قدرت‌های منطقه‌یی در درون منطقه است (Buzan and waever, ۲۰۰۳: ۵۵).
مجموعه امنیتی منطقه‌یی استاندارد از نظر شکلی و ستفالیایی است. وجود دو یا چند قدرت در آن شرط است و غلبه یک برنامه امنیتی نظامی- سیاسی بر آن یک معیار است. در تمام مجموعه‌های امنیتی استاندارد قدرت‌های منطقه‌یی قطبش را تعریف می‌کند.

^{۱۴}. Rsc

^{۱۵}. Standard RSC

۲. مجموعه امنیتی منطقه مرکزگرا:^{۱۶} مجموعه‌یی است که با حضور ابر قدرت یا قدرت‌های بزرگ و یا نهادهای امنیتی تشکیل می‌شود. این مجموعه اشکال مختلفی دارد که در نمودار زیر منعکس شد اند:

مجموعه‌های امنیتی مرکز دار	
مجموعه امنیتی	مصادیق عینی
مجموعه امنیتی با حضور یک ابر قدرت	امریکای شمالی
مجموعه امنیتی با حضور یک قدرت بزرگ	جنوب آسیا
مجموعه امنیتی با حضور یک قدرت منطقه‌ای	وجود ندارد
مجموعه امنیتی هدایت شونده توسط یک نهاد جمعی	اتحادیه اروپا
مجموعه امنیتی چند قطب متشکل از قدرت‌های بزرگ	اروپا قبل از ۱۹۴۵ و شرق آسیا
این مجموعه‌های امنیتی ناشی از فرایندهای بین منطقه‌ای و سر ریز شدن قدرت‌های بزرگ به مناطق همجوار	شرق و جنوب آسیا
نمودار شماره ۴: (بوزان و ادمی ویر؛ ۱۳۸۸: ۷۳)	

۳. نوع سوم، مجموعه امنیتی قدرت بزرگ^{۱۷} است که در آن، قطبش با بیش از یک قدرت سطح جهانی «قدرت بزرگ» تعریف می‌شود (بوزان و ویور؛ ۱۳۸۸: ۷۰). مجموعه‌های امنیتی قدرت بزرگ به دو دلیل با مجموعه‌های امنیتی دیگر متفاوت است: نخست این که پویش آن‌ها محاسبات توازن را در سطح جهانی تحت تأثیر قرار می‌دهد. دوم این که چون قدرت‌های بزرگ درگیر مسائل مجموعه‌ها می‌باشد، این پویش‌ها در سطحی گسترده به مناطق همجوار سرریز شود (Buzan and waver, Ibid, ۲۰۰۳: ۵۹-۶۰)

^{۱۶}. Centered RSC

^{۱۷}. Great Power RSC

۴. در نوع چهارم یا «برمجموعه‌ها»^{۱۸} چند قدرت بزرگ حضور دارند و در آن، سطح فرا منطقه‌یی^{۱۹} جانشین سطح بین منطقه^{۲۰} می‌شود. در یک سطح بینا منطقه‌یی نظیر سطح میان شمال شرق و جنوب آسیا، پوشش‌ها و تعاملات امنیتی قوی و پایدار است، به گونه‌یی که این مناطق به یک منطقه تبدیل می‌گردد؛ اما قدرت آن به اندازه‌یی نیست که بتواند در یک مجموعه امنیتی منطقه‌یی تحت نفوذ (مثل جنوب آسیا) پوشش‌های منطقه‌یی را نادیده بگیرد؛ اما سطح بین منطقه‌یی‌یی که تعاملات و پوشش‌های امنیتی بسیار ضعیف است، در این وضعیت سطوح داخلی، منطقه‌یی و جهانی با یکدیگر تعامل می‌یابند (Buzan & Waever, Ibid, ۲۰۰۳: ۶۰).

در ابر مجموعه‌ها، مانند مجموعه‌های استاندارد، ممکن است قدرت‌های ضعیف‌تر برای مقابله با یک قدرت منطقه‌یی دیگر درصدد باشند، حمایت یک ابر قدرت یا یک قدرت بزرگ را جلب کنند (samuel Huntington, ۱۹۹۹: ۴۵-۴۷). مجموعه‌های امنیتی، ویژگی‌ها و نمونه‌های آنها در نمودار زیر نشان داده شده است. (بوزان و ویور؛ ۱۳۸۸: ۷۷)

گونه‌شناسی مجموعه‌های منطقه‌یی و معیارهای تغییر آنها

نوع مجموعه	ویژگی‌های اصلی	نمونه‌های میدانی
۱. استاندارد	تعیین نوع قطب‌بندی توسط قدرت‌های منطقه‌یی متکثر (به دلیل عدم وجود مرکز یا قدرت مرکزی) مانند عراق، ایران، سعودی در خاورمیانه یا هند و پاکستان در جنوب آسیا؛ شکل وستفالیایی دارد (مشروط به وجود دو یا چند قدرت و غلبه یک برنامه امنیتی نظامی-سیاسی بر آن) اصلی‌ترین عنصر سیاست امنیتی در یک م ا م = روابط قدرت‌های درون منطقه‌یی	خاورمیانه، آمریکای جنوبی، جنوب شرق آسیا، شاخ افریقا

^{۱۸}. Supercomplexes

^{۱۹}. Superregional

^{۲۰}. Interregional

۲- مرکز دار	پویش‌های امنیتی در آن‌ها = تحت سلطه مرکزی است که خود درون مجموعه واقع شده است. (ابرقدرت، قدرت بزرگ یا نهاد)	
ابرقدرت	تک‌قطبی متمرکز حول ابرقدرت جهانی؛ فراتر از یک قدرت منطقه‌یی؛ سرکوب و منحرف شدن پویش‌های امنیتی منطقه‌یی و غلبه علایق ابرقدرت؛	آمریک — آمریکای شمالی
یک قدرت بزرگ	- تک‌قطبی متمرکز حول یک قدرت بزرگ جهانی؛ - فراتر از یک قدرت منطقه‌ای	روس — کشورهای مستقل مشترک المنافع (Cis) / بالقوه جنوب آسیا (مثال هند)
قدرت منطقه‌یی	تک‌قطبی متمرکز حول یک قدرت منطقه‌یی	وجود ندارد
نهادی	- تعیین ویژگی بازیگران منطقه توسط نهادها - ساخت مرکزیت: توسط گروهی از دولت‌های دارای نهادهای جمعی (و نه از سلطه یک قطب قدرت واحد)	اتحادیه اروپا (به مثابه یک اجتماع امنیتی)
۳- مجموعه امنیتی منطقه‌ای شامل چند قدرت بزرگ جهانی (و نه صرفاً منطقه‌یی)	- دو یا چند قطبی با قدرت‌های بزرگ که قطب‌های منطقه‌ای هستند - ناشی از وجود تعدادی از قدرت‌های سطح جهانی پراکنده در کل سیستم - آمیزه‌ای از سطح منطقه‌ای و جهانی - تأثیرگذاری بر پویش‌های امنیتی جهانی (به دلیل وجود چند قدرت بزرگ جهانی) = وجه تمایز با م ا م استاندارد	شرق آسیا (چین و ژاپن) / اروپای قبل از ۱۹۴۵
۴- ابر — مجموعه‌ها	سطح قدرتمند پویش‌های امنیتی بینا منطقه‌ای (برآمده از سرریز شدن قدرت‌های	سطح میان شرق و جنوب

(super complexes)	بزرگ به مناطق مجاور) عدم امکان غلبه تام بر پوشش های امنیتی منطقه ای تأثیر اتحادهای درون این مجموعه در سطح منطقه ای و جهانی	
-------------------	--	--

نتیجه گیری

از مجموع آن چه در این مقاله گفته آمد، این نتیجه حاصل می گردد که نظریه مجموعه امنیتی منطقه ای که توسط باری بوزان مطرح گردید و ادبیات جدید و قابل توجه را در زمینه امنیت پژوهی پدید آورد، با واقعیات مناطق وخوشه های امنیتی در تناسب و سازواره گی قرار می گیرد. این نظریه با برخورداری از خاصیت دو رگه بودنش؛ یعنی نو واقع گرایی کنت والتز و سازهانگاری الکساندر ونت و ارائه تعریف موسع از مفهوم امنیت، تبیین قاعده مند مسائل مورد مطالعه، رده بندی مجموعه های امنیتی منطقه ای، تمرکز بر سطوح مختلف امنیت، تأکید بر عناصر و متغیرهای بنیادی و به خصوص قدرت پیش بینی روند آتی تحولات منطقه ای، چنان چه خودها نیز بدان معترف اند (باری بوزان و ویور؛ ۱۳۸۸: ۱۶). از ظرفیت تبیینی نسبتاً جامعی در تحلیل تحولات منطقه ای آسیا برخوردار بوده و می تواند ماتریسی برای مطالعات منطقه ای باشد (همان: ۶۲).

یافته های پژوهش حاوی نکات مهمی است که در زیر بدان پرداخته می شود:
نخست، این نظریه صرفاً تئوری پردازی در زمینه امنیت منطقه ای نیست؛ بلکه تلاش زیادی صرف تحقیقات تجربی در چهارچوب این نظریه انجام گرفته است. در واقع این نظریه در مناطق مختلف جهان مورد آزمون قرار گرفته است. به نظر می رسد این سنجش بر استحکام نظریه مجموعه امنیتی منطقه ای افزوده است.

دوم، در نظریه مجموعه امنیتی منطقه ای صرف وجود اندر کنش برای ایجاد مجموعه امنیتی منطقه ای کفایت نمی کند، بلکه عامل ذهنی بازیگران منطقه ای نیز حائز اهمیت است. سوم، در این نظریه از چهار سطح تحلیل سخن به میان آمده و نشان داده شده است که در یک خوشه امنیتی هر چهار سطح هم زمان عمل می کنند. مطالعه شرایط داخلی روابط میان واحدها روابط میان مناطق و تعامل پوشش های منطقه ای با قدرت های عمل کننده در سطح جهان این امکان را فراهم می کند که درک جامعی از تحولات و پوشش های امنیتی پدید آورد. کار بست سطوح تحلیل چهارگانه در تحولات امنیتی منطقه ای می تواند به صورت

نظام‌مند، ارتباط بین چالش‌های امنیتی مختلف را به گونه روشن‌تر نشان داده و به تبیین آن کمک کند.

چهارم، در این نظریه، آسیب‌پذیری خاص یک دولت، معرف نوع ترس‌های امنیتی آن تلقی می‌گردد و این امر نشان‌دهنده این مسأله است که گاهی ضعف‌های امنیتی باعث ایجاد تهدید ساختاری برای یک دولت و یا گروهی از دولت‌ها می‌شود (بوزان و ویور، ۱۳۸۸: ۹۶)؛ بنابراین، متغیرهای داخلی را نمی‌توان در پویش و تحلیل مسائل امنیتی نادیده انگاشت؛ زیرا وجود جوامع بی‌ثبات و در حال گذار در یک منطقه منجر به شکل‌گیری و حاکمیت دولت ضعیف می‌گردد. بوزان در شاخص سازی دولت‌های ضعیف و یا ورشکسته وجود سطوح بالای از منازعه و خشونت سیاسی را به مثابه مهم‌ترین شاخص این گونه دولت‌ها مورد توجه قرار می‌دهد که کار بست آن در این تحقیق چشم‌انداز جدیدی را می‌آفریند.

پنجم در یک مجموعه امنیتی منطقه‌یی تحت نفوذ نمی‌تواند پویش‌های منطقه‌یی را نادیده گرفت (بوزان و ویور، ۱۳۸۸: ۷۰-۷۱). نفوذ زمانی است که قدرت‌های خارجی با دولت‌های واقع در یک مجموعه امنیتی منطقه‌یی وارد صفتبندی امنیتی می‌شوند یک رقابت منطقه‌یی بومی، نظیر رقابت هند و پاکستان فرصت‌ها یا تقاضاهایی برای نفوذ قدرت‌های بزرگ در منطقه فراهم می‌کند (همان: ۵۷). اتصال میان الگوهای امنیت منطقه‌یی و جهانی خصلت طبیعی نظام انارشیک است. شکل استاندارد مجموعه امنیتی منطقه‌یی، الگویی از رقابت، توازن قوا و ائتلاف میان قدرت‌های اصلی منطقه است. باید به این الگو، تأثیرات نفوذ قدرت‌های خارجی را هم افزود. مجموعه‌های امنیتی را الگوهای پایدار دوستی و دشمنی تعریف می‌کنند (همان: ۵۶). متغیرهای تاریخی پایدار یا قرار گرفتن در یک حوزه تمدنی ویژه‌گی خاص یک مجموعه امنیتی منطقه‌یی- محلی را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

سرچشمه‌ها

منابع فارسی

۱. ادمی، علی. (۱۳۹۴). «نقد نظریه فرهنگ امنیت ملی با تأمل در آثار باری بوزان و مکتب کپنهاک». تهران: مجله مطالعات تحول در علوم انسانی. دوره ۳. شماره ۵.
۲. بوزان، باری و ویور، الی. (۱۳۸۸). **مناطق و قدرت‌ها**. ترجمه رحمان قهرمان پور. چاپ اول. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

۳. بوزان، باری. (۱۳۷۹). **گفت‌وگو با باری بوزان، «امنیت ملی، دولت‌های مدرن و پست مدرن، گفتمان امنیت ملی»**. تهران: مؤسسه مطالعات سیاسی فرهنگی اندیشه ناب. کتاب اول.
۴. بوزان، ویور و دو ویلد. (۱۳۹۲). **چهارچوبی برای تحلیل امنیت**. ترجمه علیرضا طیب. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۵. سازمند، بهاره و جوکار، مهدی. (۱۳۹۵). **«مجموعه امنیتی منطقه‌یی، پویش‌ها و الگوهای روابط کشورهای حوزه خلیج فارس»**. تهران: فصل‌نامه ژئوپلیتیک. سال دوازدهم. شماره دوم.
۶. کرمی، جهانگیر، عزیزی، حمید رضا. (۱۳۹۲). **«روابط امنیتی چین با آسیای مرکزی: از پیوندهای امنیتی تا مجموعه امنیتی»**. مطالعات اوراسیای مرکزی، سال ششم. شماره ۱۲. بهار و تابستان.
۷. کوزه‌گر کالجی، ولی. (۱۳۹۳). **مجموعه امنیتی منطقه‌ای قفقاز جنوبی**. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۸. نصری، قدیر. (۱۳۸۷). **«نقد و بررسی کتاب مناطق و قدرت‌ها»** تهران: فصل‌نامه مطالعات راهبردی.
۹. نصری، قدیر. (۱۳۹۰). **«تأملی نظری دریافته‌ها و دشواری‌های باری بوزان در بررسی امنیت»**. تهران: فصل‌نامه مطالعات راهبردی. سال چهاردهم. شماره چهارم. زمستان.
۱۰. عبدالله خانی، علی. (۱۳۸۹). **نظریه‌های امنیت**. تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.

منابع انگلیسی

- ۱۱- Buzan, Barry, ole waever, jaap de qild (۱۹۹۵), **security: A new framework for Analysis, london, lynnner publishers**. p۱۳۲.
- ۱۲- Buzan, Barry (۱۹۹۱) **people, state and fear: An Agenda for International security studies in the post- Cold war Era**. london: Harvester whwatsheaf publication.
- review ۴۲: ۱۳۲- ۱۳۳.

- ۱۳- Barry Buzan people, state and fear: an Agenda for International Security Studies in the post-Cold War Era.(Boulder Lynne Rienner. ۱۹۹۱) Chapter ۴.
- ۱۴- Bill McsweeneyIdentity and security:Buzand and the Copenhagen S chool Review of International Studies۲۲ No.۱(jan.۱۹۹۶):۸۱- ۹۳.
- ۱۵- Buzan barry, Waever, Ole, (۲۰۰۹), Region and powers, translate by Rahman ghahramanpoor, Tehran, Institute for Strategic Studies [In Persian]. ۸.
- ۱۶- Caroline Thomas In Search of Security: The Third World inInter national Relations (Brighton: Wheatsheaf (۱۹۸۷)